

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 2

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 598 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr Baxtiyor Islamov	8
Kichik biznesni rivojlantirishda “yashil” iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G’oipnazarov	10
Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System ... Zufarova Nozima Gulamiddinovna	16
Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko’rsatkichlari va ekologik muammolar Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich	24
Yashil budjetlashtirish va uni O’zbekistonda joriy etish istiqbollari Meyliev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi	30
Iqtisodiyotda ta’lim va fan integratsiyasining asosiy yo’nalishlari Yormatov Ilmidin Toshmatovich	35
Transport vositalari va yo’llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir Agzamov Shaxboz Akmalovich	39
Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish A. X. Salamov	44
Biznes-reja baliqchilik xo’jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida Dosmurotova Shaxista Kengashovna	48
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog’liqligi Axmediyeva Aliya Toxtarovna	55
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	63
Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo’llari Shamsiyev Nodir Muratovich	67
Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari Shagazatov Oybek bahodirovich	72
Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo’nalishlari Davlatov Sanjar Abdimannonovich	76
Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	80
Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformatsiyaning muhim yo’nalishlari Yuldasheva Kamola Miraliyevna	84
O’zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida) Yoriyeva Farangiz Murodillayevna	89
Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi Nazarova Umida Avazovna	94
Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari Mirzaxodjayev Alisher Botirovich	98
Globallashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish Mirzayev Musurmon Umidullayevich	103
Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning o’rni va ahamiyati Fayziyeva Aziza Azamat qizi	108
Ta’lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich	113
Ta’minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi	119
Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich	123
Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан Абдурахманова Матлуба Махамадаминовна	129

Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari.....	135
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich	
Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish	141
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva	
Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari:	
Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili.....	148
Sultonboeva Munira bahodirovna	
Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar.....	154
Axrorov Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li	
Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта	159
С. С. Алиева, А. Назаров	
Erkin iqtisodiy zonalarning faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish.....	167
Sheraliyeva Saida Azatovna	
Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari	170
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich	
Инклюзивное образование и его особенности.....	175
Зайнутдинова Умида Джалоловна	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	179
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari.....	184
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li	
Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari.....	188
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi.....	193
G. Adilova	
Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash.....	197
Mardiyev Nurali	
Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlar.....	203
Yaxyayeva Inobat Karimovna	
Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili	207
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li	
Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari	213
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	221
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna	
O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi	
instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar	226
Eshimov Alisher Dasmurodovich	
Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash	
metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi).....	234
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari.....	240
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari	245
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li	
Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	250
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari.....	256
Kenjayev Soxib Sayfiyevich	
O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati	
samaradorligini yanada oshirish.....	260
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi	
Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli	266
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li	
Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari.....	274
Sobirov Otabek Olimjonovich	

Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari	277
Kultayev Farxod Shavkatovich	
Tijorat banklari foydasi va rentabillik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish	281
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich	
O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari	284
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich	
Venchur kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari.....	288
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna	
Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati.....	293
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li	
Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashtrishda tahlil qilish.....	297
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari	302
Abdullayev Boburjon Akbaraliyevich	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	306
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	310
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	314
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov	
Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation	319
Mukhlisa Ikramova	
Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri	325
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev	
Temir yo'l sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba.....	329
Kadirova Sharofat Amonovna	
Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО “Ўзтемирйўлийўловчи”	332
Н. Э. Кахарава	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	337
Sharipov Bobur Anvar o'g'li	
“STEKLOPLASTIK” MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish	342
Musyeva Shoira Azimovna	
Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari	348
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova	
Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans.....	353
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova	
Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralar samaradorligini KPI orqali baholash uslubiyati.....	357
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich	
Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari.....	362
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdanova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari	369
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi	
Процессы цифровизации АО “Hududgazta'minot”	373
Хусанов Кахрамон Нишонович	
O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari.....	378
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi.....	381
Bobayev Isroiljon Abdinabiyeich	
Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash.....	386
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li	

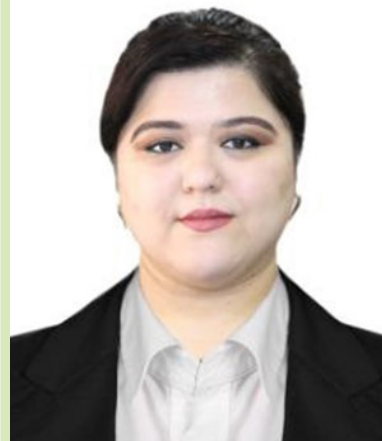
O'zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari.....	394
Sh. Madraimov	
Kapital bozorida sug'urta kompaniyalar institutsional investor sifatida	397
Xasanova Lola Mamasharifovna	
Yangi O'zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko'p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari	400
B. B. Berkinov	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari.....	409
G'afurov Umidjon Bahodir o'g'li	
Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta'minlangan aholi qatlamini qo'llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida).....	413
Karimov Bekzodjon Ilxomovich	
Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari	420
Pardayev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
Финансы или корпоративные финансы	426
Уринов Бобур Насиллоевич	
In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features	432
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi	
Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	437
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li	
Сокращение уровня бедности в Узбекистане.....	443
Амирджанова Ситора Суннат кизи	
Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta'sirini baholash	448
S. B. Inoyatov	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni barataraf etish yo'llari	453
Maxmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari	460
O'lokulova Feruza Mansurovna	
Kambag'allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta'minlashning muhim omili	463
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich	
Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati	469
Xalmuxamedova Zebaxon Babaxanovna	
Tijorat banklari o'rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta'minlash istiqbollari	473
M. Yuldosheva	
Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari	480
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili	487
Mirzayev Mirza Abdullayevich	
Oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini institutsional tahlil qilish mexanizmi.....	492
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna	
Integrasiya sharoitida to'qimachilik sanoatining rivojlanishi	499
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna	
Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o'tkazish jarayonlarini takomillashtirish	503
Karamatova Noiba Husnitdinovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlarini	510
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ.....	517
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo'llari	522
Sultanov Baxram Begdullayevich	

Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях.....	526
Самигова Гуландом Абдужаббаровна	
Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri	534
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi	
Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin	539
Muminov Akmal Tulkunovich	
Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri	543
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich	
Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari	548
Shukurov Ilxom Safarboyevich	
Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari	555
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi	
Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi	560
Yuldashev G'iyos Turabekovich	
Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari	564
Bayjanova Gozzal Sarsengaliyevna	
Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish	570
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Секреты интересного урока в начальной школе	577
Гараева Олеся Владимировна	
Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni	580
Ibragimova Gulchehra Toxirovna	
Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi	584
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich	
O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida	591
Nabiyev Feruz Nurmurodovich	

XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLAR STRATEGIYASI TAHLILINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Tursunova Shaxnoza Farxod qizi

Toshkent amaliy fanlar universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Iqtisodiyotning joriy, uzoq muddatli va strategik moliyaviy rejalashtirish zarurati muhim xususiyatlarga ega. Ushbu holatda har bir xo'jalik yurituvchi subyekt o'zining mustahkam pozitsiyasiga ega bo'lishi va uni ushlab turishi hamda har bir xo'jalik yuritvchi subyekt tomonidan strategik boshqaruvni tashkil qilish va yuritish dolzarb vazifalardan biridir.

Kalit so'zlar: Strategiya, prognoz, joriy strategiya, uzoq muddatli strategiya, moliyaviy rejalashtirish, sarflar, chiqimlar, tannarx, aktivlar, joriy aktivlar, budjet daromadlari, strategik boshqarish.

Abstract: The ability of an economy to develop long-term, short-term and strategic financial planning has a significant impact. In this case, it is important for the company to have a strong position and work on it, and the company is responsible for organizing and selling the company.

Key words: strategy, forecast, global strategy, long-term strategy, financial planning, expenses, expenses, cost, assets, working capital, budget revenues, strategic management.

Аннотация: Значительные успехи имеет долгосрочное, краткосрочное и стратегическое финансовое планирование экономики. В этом случае экономической единице важно иметь сильную позицию и работать над ней, организовывать и поддерживать стратегическое партнерство.

Ключевые слова: Стратегия, прогноз, итоговая стратегия, долгосрочная стратегия, финансовое планирование, расходы, стоимость, активы, оборотные средства, доходы бюджета, стратегическое управление.

KIRISH

Iqtisodiyot globallashtirish sharoitida har bir sohaning xususiyatidan kelib chiqib, tarmoqlarni rivojlantirishda uning strategiyasini belgilash muhim. Shu sababli xo'jalik yurituvchi subyektlarda boshqaruv hisobini to'g'ri yuritish, maqsadi va vazifalarini belgilash asosiy ko'rsatkichlardan biridir. Xo'jalik yurituvchi subyektlarda ishlab chiqarish faoliyati xarajatlarini strategik boshqarish hisobini tashkil qilish va yuritish borasida ilmiy tadqiqot ishlari olib borilmoqda. Mazkur tadqiqotlarda xarajatlarni tan olish, sarf, chiqimlar talqin qilinishi, shuningdek, ularning ishonchiligi oshirish, tasniflash, tannarx hisoblashning zamonaviy usullaridan foydalanish, xarajatlarni moddalarini dasturlash hamda prognozlash va takomillashtirishga erishilmoqda.

Budjet prognozi mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining qisqa va o'rta muddatga belgilangan ssenariylari prognozining ajralmas muhim qismi hisoblanadi. Aniqlangan davlat budjeti xarajatlariga asoslanib daromadlar belgilanadi. Mamlakatning yaqin istiqboldagi asosiy rivojlanish yo'nalishi sifatida mamlakat iqtisodiyoti raqobatdoshligini ta'minlash, qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish vazifasi belgilangan.

Dunyo mamlakatlari taraqqiyotida davlat budjeti sohasida olib boriladigan siyosati iqtisodiyotni tartibga solishda muhim moliyaviy instrumentlardan biri hisoblanadi. Uning samarali faoliyat yuritishi iqtisodiy rivojlanishga va aholi farovonligi oshishiga ijobiy ta'sir etadi. Shu sababli davlat budjeti daromadlarini istiqbolga prognozlashni davlat zimmasiga olgan vazifalarni amalga oshirish uchun zarur mablag'lar bilan ta'minlash manbalarini aniqlash imkonini beradi. O'zbekiston Respublikasida yuqori o'sish sur'atlari bilan rivojlanish, barcha mavjud imkoniyatlarni safarbar etish, o'zini oqlagan islohotlar strategiyasini izchil davom ettirish bo'yicha belgilangan ustuvor vazifalarning bajarilishida budjetni prognozlashtirishning ahamiyati dolzarb masalalardan biridir. Xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini samarali boshqarishning hayotiy sharti boshqaruvning mahsulot (ish, xizmat)lar ishlab chiqarishi muvaffaqiyatini tahlil qilish va uning rivojlanishini maqsadli harakatlar bilan ta'minlash qobiliyatidir. Iqtisodiyotning har bir tarmog'idagi xo'jalik yurituvchi subyektlarning joriy aktivlarini samarali boshqarish omillari ularni shakllantirish va ishlab chiqarishda qo'llash shartlarini har tomonlama baholashni, shuningdek, ishlab chiqarish siklining barcha bosqichlarini moddiy va moliyaviy resurslar bilan tizimli ravishda ta'minlash,

kengaytirilgan takror ishlab chiqarish strategiyasini prognozlash va amalga oshirish bilan tavsiflangan proporsionallikni saqlab qolish hisoblanadi. Shu bilan birga mahsulot ishlab chiqarish korxonalari aktivlarini strategik boshqarish vazifasi operatsion sikli uzluksiz bajarilishi, doimiy o'zgarib turadigan mamlakat iqtisodiyotida narx va sifat jihatidan raqobatbardosh mahsulotlar bilan istiqbolli va barqaror bozorlarda ushbu subyektning barqaror mavjudligini ta'minlashdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Iqtisodiy adabiyotlarda xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasini tanlash masalasi noaniq bo'lib, uni ta'riflashda turlicha yondashuvlar bilan tavsiflanadi.

Xususan, A. Chandler fikricha, "Strategiya korxonaning uzoq muddatli maqsad va vazifalarini belgilash hamda harakatlar yo'nalishini tasdiqlash va ushbu maqsadlarga erishish uchun zarur resurslarni taqsimlash"¹ – deb hisoblaydi ^[1].

L. Filobokovanning fikriga ko'ra, "Strategik menejmentning konseptual sxemasi ushbu jarayon texnologiyasi sifatida boshqaruvning tizimni tashkil etuvchi elementlar, ya'ni innovatsion muhitni tahlil qilish, innovatsion strategiyani ishlab chiqish, strategiyani amalga oshirish mexanizmlari, baholash va uning bajarilishini nazorat qilishdir. Ushbu sxemada strategik boshqaruv faoliyatining uzluksizligi, takrorlanuvchanligi va samaradorligini ta'minlovchi elementlar strategik fikrlash, strategik axborot va strategik moslashuvchanlikdir" ^[2].

R. Grantning quyidagi fikrlarini tasdiqlashimiz maqsadga muvofiqdir, ya'ni: "Ma'lumot bazasi hajmi jihatidan qanchalik ulkan bo'lishidan qat'iy nazar, bu ma'lumot emas. Bu ma'lumot rudasi, xolos. Biznes uchun zarur bo'lgan ma'lumot faqatgina birlamchi ko'rinishda mavjud, agarda umuman u mavjud bo'lsa. Aksariyat boshqaruv qarorlari, ayniqsa, strategik qarorlarni qabul qilish uchun rahbariyatga biznes faoliyatining chegarasi ortida bo'lib o'tayotgan jarayonlar haqidagi ma'lumotlar talab etiladi. Natijalar, imkoniyatlar, tahdidlar biznes yoki korxona doirasi tashqarisidagina mavjuddir" ^[3].

Kasatkina fikricha, "Pul oqimlarini istiqbolli rejalashtirish va modellashtirish sirg'aluvchi rejalashtirish tamoyillari asosida amalga oshiradi. Bunday rejalashtirish gorizonti har yili bittaga siljiganida, rejalashtirishning boshidan asta-sekin joriy-yilda amalga oshirishni boshlash to'g'risida qaror qabul qilinadigan loyihalar aniqlanadi. Bunday loyihalarning samaradorligini baholash tizimli ta'sirni hisobga oladi" ^[4].

I. Frumin va M. Stepanovanning fikricha, "Joriy aktivlarni boshqarish uchun odatiy ssenariyni bashorat qilish algoritmidan foydalanishni, vazifalarni shakllantirish, atrof-muhitni tahlil qilish, hodisa evolyutsiyasini retrospektiv tahlil qilish, taxminiy ssenariylarni yaratish, ularni takomillashtirish va mazmunli to'ldirish, strategik tanlovlarni ishlab chiqish va individual integratsiyani nazarda tutadi hamda strategik tanlovlarni yagona strategiyaga aylantiradi. Optimal dasturlash ssenariy usuliga foydali qo'shimcha bo'lishi mumkin. Optimallashtirish muammosini aniqlash va hal qilish jarayonida qo'pol ssenariylar aniqlanadi va tafsilotlar bilan to'ldiriladi" ^[5].

Xususan, V. Mochulaev tomonidan "Xo'jalik yurituvchi subyektning retrospektiv va prognoz davridagi zarur joriy aktivlarini hisoblash modeli va uning yakuniy qiymatini aniqlashda o'z joriy aktivlarining ortiqchaligi (taqchilligi)ni aniqlash modeli taklif etilgan. Ushbu usul pul oqimlarini prognoz qilish va korxonaning yakuniy qiymatini aniqlashning ishonchliligini oshiradi" ^[6] – deb fikr bildirgan.

T. Degtyareva tomonidan esa "xo'jalik yurituvchi subyekt ishlab chiqarishining mintaqaviy aspektida rivojlantirishni bashorat qilish uchun eksponensial tekislash asosida R.Braun ning adaptiv polinom modelidan foydalanish taklif etiladi" ^[7] – deya fikrlagan.

Pardaev va Z. Pardaevlarning fikriga ko'ra, "Strategik balans ...strategik boshqaruv hisobining ma'lumotlar bazasini ichki tashkiliy bilimlar bilan tezkor integratsiyalashuvini ta'minlagan holda, ma'lumotlar bazasining zarur yaxlitligini va uning strategik boshqaruv qarorlar qabul qilishdagi samarasini keskin oshiradi" ^[8] – deb hisoblaydi.

U. Kostaevning fikricha, "Boshqaruvning strategik va operativ darajalari orasidagi doimiy moslik ushlab turiladi va joriy operativ va strategik prognozlar va rejalarning muhim moslashuvi ta'minlanadi. Tadqiqot natijalari bo'yicha strategik boshqaruvni amalga oshirishda strategik prognoz balans tahlili shakllanish jarayonlari bilan uzviy bog'liq bo'lgan uch funksional maydon ajratib ko'rsatildi" ^[9].

Sh. Tojiboevanning fikricha, "Strategik tahlil marketing tizimida korxonani uzoq muddatga mo'ljallangan bozorni prognozlashdagi pozitsiyasidir. Istiqbolli moliyaviy tahlil – amaldagi holatni o'rganish asosida moliyaviy holat va uning alohida birliklari bo'yicha kelajakdagi o'zgarishlarning kutilishlarni baholab beruvchi tahlil turidir" ^[10].

Ushbu fikrlar mamlakat iqtisodiyotining barcha xo'jalik yurituvchi subyektlarida strategik boshqaruvni tashkil qilish, shuningdek, tahlil tizimini tashkil qilishda muhim deb hisoblaymiz.

1 Chandler A.D. Strategy and Structure: A Chapter in the History of Industrial Enterprises / A.D. Chandler. Cambridge, Mass, MIT Press, 1962. –210 p.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot davomida, tizimli tahlil, statistik guruhlar va taqqoslama tahlil, kompleks tahlil, ekspert baholash va boshqa usullardan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Xo'jalik yurituvchi subyektlarning strategik boshqaruv hisobida, shuningdek, budjetlashtirishdan foydalanishda muhim xususiyatlari mavjud bo'lib: budjetlashtirish – boshqaruvni tashkil qilishga tizimli yondashuvni shakllantiradi; budjetlashtirish – boshqaruvning to'rtta fazasini, ya'ni rejalashtirish, nazorat qilish, tashkil qilish va rag'batlantirish (motivatsiya)larning barchasini o'ziga qamrab oladi; uchinchi, budjetlashtirish xo'jalik yurituvchi subyekt faoliyatini boshqarishdagi boshqaruvning muhim funksiyalari bo'lgan – vazifalarni aniqlashtirish, resurslarni rejalashtirish, faoliyatni baholash, ishchi-xodimlar faoliyatini baholash orqali rag'batlantirish, belgilangan ko'rsatkichlar bajarilishini nazorat qilishni amalga oshiradi. Xo'jalik yurituvchi subyektlar aktivlarini boshqarish strategiyasini ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Shu bilan birga aktivlar boshqarishni strategik rejalashtirish operatsion siklining ishlashi jarayonida boshqaruv siyosatini ishlab chiqishda tayyor mahsulot ishlab chiqarish jarayonini moddiy resurslar bilan ta'minlash va uni qurilish materiallari ishlab chiqarish korxonasi keyingi davrlarini ilgari surish uchun zarur bo'lgan qo'shilgan qiymatni olish bilan amalga oshirishga qaratilgan bo'lib, ulardan samarali foydalanishni oldindan belgilaydi.

Xo'jalik yurituvchi subyektning aktivlarini boshqarish jarayonida yuzaga keladigan strategik maqsadlarni hal qilish nafaqat uzoq muddatli maqsad va vazifalarni belgilashda, balki ularni amalga oshirish uchun shart-sharoitlarni ta'minlash, o'zgaruvchan sharoitlarda maqsadli ko'rsatkichlarni tuzatish usullari bilan ham belgilanadi. Operatsion davrda qabul qilingan strategiyani ishlab chiqish bo'yicha chora-tadbirlarni ishlab chiqish uchun zarur natijalar monitoring qilinadi. Aktivlarni boshqarish strategiyasini amalga oshirish qurilish materiallari ishlab chiqarish korxonasi faoliyatini barqarorlashtirish va biznes tuzilmalari rentabelligini oshirishning eng to'g'ri usuli bo'lgan boshqaruv vositalari va usullarini takomillashtirishni talab etadi. Chunki joriy aktivlar ishlab chiqarishning barcha bosqichlaridan o'tadi hamda sotish sikli va aylanish davrining davomiyligi bo'yicha farqlanadi.

Ilmiy tadqiqotlar natijalariga ko'ra, xo'jalik yurituvchi subyektlarda aktivlarning yetishmasligi ishlab chiqarish va tijorat siklining buzilishiga, likvidlikning yo'qolishiga va past foyda olishga hamda ortiqcha asossiz ravishda yuqori miqdorda moliyalashtirishga olib keladi. Shuning uchun ham joriy aktivlarni ularning turlari bo'yicha uzoq muddatli prognozlash zarurati tug'iladi. Prognozlashtirish iqtisodiyotning rivojlanish yo'nalishlarini, uning alohida elementlarini kelajakdagi ilmiy bashorat qilish yoki maqsadlarga erishishning optimal usullarini izlash tushuniladi. Ilmiy izlanishlarimizga ko'ra, amalda prognozlashtirish aniq bir tamoyilga tayangan holda amalga oshirilmaydi. Shu sababli mamlakatning yaqin istiqboldagi rivojlanishini asosiy yo'nalishi sifatida iqtisodiyotning raqobatbardoshligini ta'minlash, qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish vazifasi belgilangan.

Aktivlarni boshqarish bo'yicha tanlangan siyosatga qarab moliya-xo'jalik faoliyatini prognozlash tizimlari rejalar, smetalar va budjetlar shakllarining tarkibi, ularni ishlab chiqish va tasdiqlash qoidalari, analitik rejalashtirish yo'nalishlari jihatidan juda xilma-xildir.

Iqtisodiy adabiyotlarda joriy aktivlarni boshqarishni prognozlashtirishning turli modellari mavjud bo'lib, ular joriy aktivlar qiymatini istiqbolli baholash usullariga, tarkibi va tuzilishi, joriy aktivlar elementlaridan foydalanish samaradorligi, operatsion siklining biznes jarayonlari uchun joriy aktivlarning mavjudligiga tashqi va ichki omillarning ta'siriga asoslanadi. Aktivlardan foydalanish samaradorligini prognoz qilish mahsulot ishlab chiqarish korxonasi joriy aktivlari aylanmasi, likvidligi, to'lov qobiliyati, rentabelligini baholashga asoslanadi. Mahsulot ishlab chiqarish korxonalarida joriy aktivlar tarkibini prognozlash natijalariga ko'ra, prognoz joriy aktivlarning eng muhim elementlari bo'yicha tuzilgan bo'lib, ular quyidagilardan iborat: debitorlik qarzlari, moliyaviy investitsiyalar, pul mablag'lari, pul mablag'lari ekvivalentlari va aksiyalar.

XULOSA

Xo'jalik yurituvchi subyektlarda strategik rejalashtirish nafaqat o'z shaxsiyatini, balki ishonchni ham berib, o'z harakatlarining samaradorligi va kelajakdagi yutuqlarga ishonch hosil qilish imkonini beradi. Shuningdek, xo'jalik yurituvchi subyektning rivojlanishini boshqarish strategiyasi uning rivojlanishini belgilovchi yo'nalishdagi strategik iqtisodiy zonalaridagi faoliyatga asoslanishi maqsadga muvofiq. Shu bilan birga strategiyada alohida qarorlarning oldindan aytib bo'lmaydigan summalar yig'indisi bo'lmasligi lozim. Shu sababli har bir qaror o'ylangan va aniq strategiyaning bir qismi bo'lishi shart. Aks holda faqat bitta yo'nalishda ishlash butun xo'jalik yurituvchi subyektning moliyaviy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Demak, xo'jalik yurituvchi subyektlarni boshqarish sohasida muvaffaqiyatli ishlashi uchun bir nechta qarama-qarshi imkoniyatlarni tanlashda murakkab va o'zaro kelishuv qarorlarini qabul qilishga tayyor bo'lishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Chandler A.D. Strategy and Structure: A Chapter in the History of Industrial Enterprises / A.D. Chandler. Cambridge, Mass, MIT Press, 1962. 210 p.
2. Филобокова Л.Ю. Стратегия и тактика управления оборотным капиталом малых предприятий в условиях глобализации экономических процессов. – М.: “Дайджест-финансы”, №11. – С. 63.
3. Грант Р.М. Современный стратегический анализ. /Пер. с англ., /под ред. В.Н. Фунтова. 5-е изд. –СПб.: Питер, 2008. –560 с.
4. Касаткина Е.В. Проблемы прогнозирования денежных потоков для оценки эффективности инвестиционных проектов /Е.В. Касаткина. // Теория и практика общественного развития. – Москва., 2010. № 4. – С. 278.
5. Фрумин И.Л. Сценарное прогнозирование, его приложения к исследованию некоторых проблем аграрной экономики. / И.Л. Фрумин, М.Н. Степанова //Известия Челябинского научного центра УРО РАН. –2007. -№ 2. – С. 92.
6. Мочулаев В.Е. Прогнозирование собственного оборотного капитала и учет его фактического значения при определении итоговой стоимости предприятия (бизнеса) /В.Е. Мочулаев //Вопросы оценки. – М., 2013.- № 2 (72). – С. 51.
7. Дегтярёва Т.Д. Прогнозирование аграрного производства региона с применением адаптивных моделей / Т.Д. Дегтярёва, Е.А. Чулкова //Известия Оренбургского государственного аграрного университета. – М., 2012. – Т. 33. № 1-1. – С. 208.
8. Paranev A.X., Pardaeva Z.A. Boshqaruv hisobi. Darslik. – T.: “Iqtisod-Moliya”, 2019. – B. 452.
9. Kostanov U.U. Strategik boshqaruv hisobini tashkil qilishning nazariy va amaliy asoslari. Monografiya. – T.: “Iqtisod-Moliya”, 2020. – 180 b.
10. Tojiboyeva Sh. A. Moliyaviy tahlil-2. Darslik. – T.: “Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi”, 2021. – B. 313.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.